

Олексій Васильович ГАВРИЛЕНКО

здобувач Харківського національного технічного університету сільського господарства
імені Петра Василенка

МОНІТОРИНГ І КОНТРОЛЬ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТА СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Гавриленко, О. В. Моніторинг і контроль фінансової стійкості та стану економічної безпеки аграрного підприємства [Текст] / Олексій Васильович Гавриленко // Український журнал прикладної економіки. 2019. – Том 4. – № 2. – С. 24–31. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Продовольчі підприємства постійно зазнають фінансових труднощів через несвоєчасне проведення аналізу результатів діяльності. Програма підтримки фінансової стабільності є ключовим завданням аграрного підприємства. Забезпечення її ефективного функціонування можливе через впровадження відповідної системи внутрішнього контролю. В сучасних нестабільних економічних умовах лише підприємства з належним рівнем конкурентоздатності та фінансової стійкості можуть продуктивно функціонувати.

Метою статті є обґрунтування необхідності та пошук шляхів впровадження моніторингу і контролю фінансової стійкості та економічної безпеки в процесі управління аграрними підприємствами.

Результати. Визначено мету та найбільш ефективні засоби забезпечення продовольчої політики України в сучасних економічних умовах. Представлено етапи економічного моніторингу (підготовчий етап, дослідження та аналіз отриманих результатів). Наведено схему економічного моніторингу фінансово-економічної ситуації на підприємстві. Охарактеризовано можливі види фінансового стану аграрного підприємства. Представлено взаємозалежність виду фінансової стійкості і концепції розвитку конкурентних переваг підприємств харчової промисловості на різних етапах їх життєвого циклу. Наведена порівняльна оцінка існуючих способів і методик моніторингу фінансової стійкості в контексті проведення внутрішнього аналізу фінансової стабільності аграрних підприємств. Надано характеристику моніторингу фінансової стійкості виробництва аграрного підприємства на основі матричного способу. Представлено результати оцінювання фінансової стійкості підприємства ДП «Куліндорівський КХП» на базі матричної схеми. Проведено оцінку відповідності інтегрального показника виду фінансової стійкості підприємств харчової галузі Одеського регіону. Вказано напрями реалізації алгоритму впровадження внутрішнього систематичного аналізу фінансової стійкості аграрних підприємств.

Висновки. Аналіз фінансової стійкості аграрного підприємства доцільно проводити з використанням матричного алгоритму. Запропонована методика дозволить передбачити можливі загрози у фінансовій діяльності аграрного підприємства. Отримані результати сприятимуть прийняттю управлінських рішень, направлених на стабільну діяльність підприємства.

Ключові слова: моніторинг, контроль, аналіз, економічна безпека, ризик, аграрне підприємство, фінансова безпека сільськогосподарських підприємств.

MONITORING AND CONTROL OF FINANCIAL STABILITY AND ECONOMIC SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Abstract

Introduction. Food businesses are constantly experiencing financial difficulties due to untimely activity results analysis. The financial stability support program is a key objective of the agricultural enterprise. It is possible to ensure its effective functioning through the introduction of an appropriate internal control system. In today's volatile economic environment, only businesses with the proper level of competitiveness and financial sustainability can function productively.

The purpose of the article is to substantiate the need and to find ways to implement monitoring and control of financial stability and economic security in the management of agricultural enterprises.

Results. The purpose and the most effective means of ensuring Ukraine's food policy in the current economic conditions are determined. The stages of economic monitoring (preparatory stage, research and analysis of the obtained results) are presented. The economic monitoring scheme of financial and economic situation at the enterprise is presented. Possible types of financial condition of agrarian enterprise are described. The interdependence of the financial stability type and the concept of competitive advantages development in food industry enterprises at different stages of their life cycle are presented. The comparative assessment of the existing ways and methods of monitoring financial stability have been shown in the context of conducting an internal analysis of the agricultural enterprises financial stability. The characteristic of financial stability monitoring of agrarian enterprise production on the basis of matrix method is given. The results of the financial sustainability assessment of the enterprise «Kulindorovsky» are presented based on the matrix scheme. The conformity of the integral indicator of the enterprises financial stability type of the food industry in the Odessa region is estimated. The realization directions of the algorithm of internal systematic analysis implementation of agricultural enterprises financial stability are indicated.

Conclusions. Analysis of agrarian enterprise financial stability it is advisable to carry out using the matrix algorithm. The proposed methodology will allow to anticipate possible threats to the financial activity of the agricultural enterprise. The results obtained will help to make management decisions aimed at stable activity of the enterprise.

Keywords: monitoring, control, analysis, economic security, risk, agricultural enterprise, financial security of agricultural enterprises.

JEL classification: J 28; Q 10

Вступ

У продовольчій галузі вітчизняної економіки відсутні такі підприємства, які б не відчували фінансових проблем різного ступеня складності та які б не перебували у зоні ризику фінансової нестійкості і банкрутства через те, що запізно виявили фінансові прогалини та не провели їх аналіз. Саме через це формування програми підтримки фінансової стабільності та задіяння для її забезпечення всіх можливих внутрішньогосподарських ресурсів кожної підструктури виробництва і є головним завданням. Найбільш ефективним кроком для її реалізації можна вважати формування та впровадження на всіх підприємствах ефективної системи внутрішнього контролю фінансової стабільності. Сьогодні, в період масштабного розвитку економіки, спроможні продуктивно працювати і розвиватися лише фінансово стабільні конкурентоздатні підприємства.

Теоретичні аспекти сутності фінансово-економічної безпеки підприємства розкриті у працях наступних науковців Бондаренко О., Сухецький В. [1], Гаруст Ю., Перелазний А. [2], Давидюк Т. В [3]. У працях Дослідження [4] та [5] присвячені оцінюванню та розвитку напрямів економічної безпеки підприємства. [6-8] дане питання розкрито у контексті агропромислових підприємств. Враховуючи тенденції, які склалися в економічному середовищі, більш детальної уваги заслуговують питання моніторингу та контролю економічної безпеки аграрних підприємств.

Мета статті

Метою статті є дослідження напрямів впровадження моніторингу і контролю фінансової стійкості та економічної безпеки в діяльності аграрного підприємства, обґрунтування їх ролі у ефективній діяльності суб'єктів агробізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Найважливішою метою продовольчої політики України в цей час є забезпечення стійкого розвитку сільського господарства й харчової промисловості, основою якого є результативність фінансової стійкості, а найбільш ефективним засобом – здійснення фінансового контролю на кожному без виключення працюючому підприємстві.

Зовнішній фінансовий контроль активно застосовується в системі роботи державних владних структур, зокрема: контроль фінансової ситуації крупних, економічно стабільних, соціально значущих підприємств, їх платіжної спроможності, ризиків банкрутства тощо.

Інший вид фінансового моніторингу – внутрішній – дотепер є недостатньо опрацьованим, законодавчо визначеним й мало використаним підприємствами, хоча, за нашим переконанням, він вкрай потрібний управлінцям для підтримки стійкості і фінансової реконструкції нестабільних підприємств харчової промисловості.

Кожен економічний моніторинг складається з трьох частин: підготовчий етап, дослідження та аналіз отриманих результатів (табл. 1).

Результати проведеного дослідження дають можливість встановити результативність використання фінансових і матеріальних активів підприємства – продуктивність і фондівіддачу грошових коштів, обіг оборотних коштів. Зростання чи спад фондівіддачі загальних і власних фінансових ресурсів визначається за порівнянням темпів зростання загального й власного капіталів з темпами зростання об'ємів випущеного та реалізованого товару.

Керуючись вищезазначеними даними можна зробити висновок про реальну ситуацію і зміни за досліджений період. Підприємство, згідно отриманих висновків, може перебувати у такому фінансовому стані:

-°стабільний – підприємство є ліквідним, платоспроможним, фінансово автономним й рентабельним;

-°нестабільний – певні чинники, які впливають на фінансовий стан, не відповідають затвердженим нормативам, зокрема: підприємству характерні неліквідність, неплатоспроможність, фінансова нестійкість;

-°критичний – всі дані, якими характеризується фінансова ситуація на підприємстві нижче існуючих нормативів, а саме: підприємство є неліквідним, неплатоспроможним, фінансово нестабільним і нерентабельним (збитковим).

Розробка планів та перспектив господарської діяльності підприємства буде неефективною без попереднього дослідження і детального аналізу його роботи за попередні роки. Важливий етап у алгоритмі економічного аналізу – це вироблення характеристик і показників, які визначають стан і використання, в тому числі і причин, від яких залежить динаміка кількісних, якісних і кінцевих даних роботи об'єкта, який досліджується.

Таблиця 1. Схема економічного моніторингу фінансово-економічної ситуації на підприємстві*

Підготовчий етап	Етап дослідження	Аналіз отриманих результатів
Діагностика		
1. Формулювання головної цілі та конкретних завдань її досягнення	4. Акумулявання та накопичення відповідних для дослідження даних	9. Порівняльний аналіз основних показників діяльності підприємства поточного періоду до звітного
2. Визначення та підбір методичного інструментарію, вивчення нормативно-довідкової літератури необхідних для проведення моніторингу	5. Дослідження достовірності представлених даних для проведення моніторингу	10. Визначення основних трендів у зміні основних показників діяльності та причин зміни їх динаміки
3. Формування програми і плану конкретних дій для реалізації моніторингового дослідження на підприємстві	6. Систематизація зібраної інформації за категоріями та її вивчення	11. Дослідження впливу чинників на основні показники діяльності підприємства та на його результати діяльності
	7. Проведення оцінки основних показників діяльності підприємства за кількісною, якісною та результуючою ознаками	12. Вибіркове групування чинників за категоріями впливу на результати діяльності досліджуваного підприємства
	8. Висвітлення основних характеристик проведеного моніторингу за основними показниками діяльності підприємства	13. Детальний аналіз вибраних чинників зовнішнього і внутрішнього середовища за категоріями впливу на підприємство
		14. Розробка пропозицій за результатами аналізу для прийняття управлінських рішень з покращення фінансово- економічної ситуації на підприємстві

Реалії функціонування підприємств харчової промисловості вказують на те, що описана черговість змін етапів життєвого циклу фінансової стійкості відслідковується тільки при застосуванні агресивної політики формування конкурентних переваг підприємства.

Традиційні і рівномірні стратегічні методики розвитку конкурентних привілеїв мають на меті зовсім іншу, «нетрадиційну» поетапність у розвитку й взаємозамінності видів фінансової стійкості. Вона зумовлена концепцією розвитку, яку сформувало підприємство, визначених етапів життєвого циклу його конкурентних переваг (табл. 2).

Своєчасність усвідомлення в ході проведення фінансового моніторингу (дослідження) здатності і факторів зміни видів фінансової стійкості до циклів її забезпечення (повної і нормальної) або циклів фінансової нестабільності (нестійкої і кризової) дає можливість вдало оперувати об'ємами і складом майна, фінансовими резервами й конкурентними перевагами підприємства для забезпечення його стабільного розвитку.

Враховуючи способи фінансового моніторингу і особливості завдань фінансового аналізу, доцільно сформувати систему критеріїв для оцінювання дієвості нинішніх способів аналізу фінансової стійкості підприємств харчової промисловості (табл. 2). Система описаних характеристик є потрібною і достатньою для того, щоб обрати способи формування і удосконалення внутрішнього аналізу фінансової стійкості.

Табл. 3 наочно демонструє, що тільки узагальнена (зведена) оцінка орієнтовно на 40 % відповідає запитам внутрішнього аналізу для забезпечення фінансової стійкості об'єктів господарювання.

Таблиця 2. Взаємозалежність виду фінансової стійкості і концепції розвитку конкурентних переваг підприємств харчової промисловості на різних етапах їх життєвого циклу

Стратегії розвитку	Стадії життєвого циклу	Категорії фінансової стійкості (нестійкості)
Агресивна	Стадія початкового формування	Абсолютна стабільність
	Стадія зростання	Абсолютна/нормальна стабільність
	Стадія розвитку	Нормальна стабільність
	Стадія зрілості	Нестійкий фінансовий стан
	Стадія зрілості	Кризовий фінансовий стан
Консервативна	Стадія початкового формування	Нестійкий фінансовий стан
	Стадія зростання	Нормальна стабільність
	Стадія розвитку	Абсолютна стабільність
	Стадія зрілості	Нестійкий фінансовий стан
	Стадія зрілості	Кризовий фінансовий стан
Помірна	Стадія початкового формування	Нормальна/абсолютна стабільність
	Стадія зростання	Абсолютна/нормальна стабільність
	Стадія розвитку	Абсолютна/нормальна стабільність
	Стадія зрілості	Нормальна стабільність/ нестійкий фінансовий стан
	Стадія зрілості	Кризовий фінансовий стан

Таким чином, встановлено, що потрібен суттєво новий спосіб проведення моніторингу, який зможе в повній мірі реалізувати головну мету регулярного аналізу, ліквідувавши недоліки вже існуючих способів, та відповідати конкретним завданням щодо прибутків, стабілізації чи зростання фінансової стійкості підприємства.

Таблиця 3. Порівняльна оцінка існуючих способів і методик моніторингу фінансової стійкості в контексті проведення внутрішнього аналізу фінансової стабільності аграрних підприємств

Вимоги до формування методичного інструментарію для проведення моніторингу фінансової стабільності підприємства	I концепція		II концепція		
	Порівняльний аналіз запасів та витрат із джерелами їх формування	Порівняльний аналіз позаоборотних активів із джерелами їх покриття	Коефіцієнтний аналіз фінансової стійкості	Діагностика неплатоспроможності	Узагальнена (зведена) оцінка
Визначення кінцевої мети	-	-	-	-	+
Отримання узагальнюючої характеристики підприємства про фінансово-економічний стан	-	-	-	-	-
Принцип безперервності	-	-	-	-	-
В якості бази – фактори, які безпосередньо впливають на фінансово-економічний стан підприємства	-	-	+	+	+
Наявність можливості відслідковувати динаміку стану організацій	-	+	+	+	+
Однозначна інтерпретація вихідних даних	+	+	-	-	-
Поєднання абсолютних і відносних показників	-	-	-	-	-
Можливість складання прогнозів зміни фінансово-економічного стану підприємств	-	-	-	-	-
Відкритість і доступність отриманих висновків і результатів в процесі аналізу	+	+	+	+	+
Прийняття до уваги специфіки підприємств за галузевим спрямуванням і регіональному розміщенні	-	-	-	-	-

Формування матричного алгоритму аналізу фінансової стабільності виробництва і схема розрахунку його вихідних характеристик дають можливість обчислити узагальнені дані фінансової стабільності як середньоарифметичне значення базових груп даних матриці. В цілому, концепція запропонованої матриці забезпечує формування інтерпретації узагальнених даних фінансової стійкості, який за умови фінансово стабільного стану підприємства дорівнює або є більшим за 1, у випадку нестійкого стану – менше 1.

Моніторинг фінансової стійкості виробництва на основі матричного способу дає можливість розрахувати оцінку залежності кінцевих результатів, прибутком підприємства, його витратами, фінансами та їх шляхами надходжень, зокрема і встановити її рівень за одним розрахунковим значенням – показником фінансової стійкості підприємства (табл. 5).

Таблиця 5. Оцінка фінансової стійкості підприємства ДП «Куліндорівський КХП» на базі матричної схеми

Показники	Фактичне значення	Нормативне значення
Фінансової стабільності підприємства (ПФС)	1,227	≥ 1
Взаємозв'язку коштів підприємства (П4)	0,795	≈ 1
Взаємозв'язку коштів, їх джерел і витрат підприємства (П3)	1,120	> 1
Перетворення джерел і витрат підприємства в його доходи (П2)	2,678	> 1
Інтегрального взаємозв'язку коштів й їх джерел (П7)	1,211	≈ 1
Взаємозв'язку коштів й їх джерел (П6)	1,160	≈ 1
Взаємозв'язку джерел коштів підприємства (П5)	1,711	≈ 1
Взаємозв'язку кінцевих результатів (П1)	1,909	> 1

Їх показники дають можливість укласти план подолання нестабільного стану (якщо показник фінансової стійкості менше 1) чи підтримання фінансової стійкості підприємства (коли показник більший за 1) та будуть взяті за основу при формуванні програми фінансового оздоровлення. При умові, коли:

- показник взаємозалежності остаточних результатів (П1) менше 1 та/або показник перерозподілу грошових коштів, джерел і видатків підприємства до його прибутків (П2) менше 1, або ж наявна динаміка зменшення показників цих величин, то потрібно впроваджувати плани по реалізації стратегії керування прибутками підприємства;
- дані взаємозалежності фінансів, шляхів їх отримання і видатків підприємства (П3) менше 1, або присутнє зменшення його значення, – необхідно укласти план щодо реалізації стратегії керівництва витратами підприємства;
- дані взаємозалежності фінансів (П4) значно більше або менше 1, потрібно впроваджувати плани по реалізації стратегії керівництва витратами підприємства;
- дані взаємозалежності джерел надходження і фінансів підприємства (П5) значно більше або менше 1, – важливо реалізувати план щодо впровадження в дію стратегії керівництва капіталом підприємства;
- дані взаємозалежності джерел надходження і фінансів (П6), зокрема й інтегрований показник взаємозалежності джерел надходження і фінансів (П7) значно більше або менше 1, – необхідно впроваджувати плани по введенню в дію фінансової стратегії керівництва фінансами підприємства й їх джерелами в сукупності.

Дослідження відповідності інтегрального показника матричного алгоритму виду фінансової стійкості (який обчислений на основі ряду існуючих методик фінансового моніторингу) підприємств харчової галузі Одеського регіону підтверджує, що матричний алгоритм фінансової стійкості підприємств харчової галузі використаний на практиці і є достовірним, оскільки показники вихідних даних матриці співпадають з характеристиками аналогічних підприємств (табл. 6).

Таблиця 6. Оцінка відповідності інтегрального показника виду фінансової стійкості підприємств харчової галузі Одеського регіону

Підприємства	Встановлений тип фінансової стабільності	Узагальнений (інтегральний) показник
ДП «Куліндорівський КХП»	Абсолютний	1,431
ПП «ГАРМАШ»	Нормальний	1,125
ПрАТ ВО «Одеський консервний завод»	Нестійкий	1,005
ТОВ «Одеський коровай»	Кризовий	0,804

Матричний алгоритм аналізу фінансової стійкості підприємств дає можливість здійснити аналіз та дати оцінку вартісним значенням витрат, надходжень від продажу товару і прибутку, вказує на причинно-наслідковий зв'язок між чинниками, які мають вплив на них, беручи до уваги потребу росту стабільності, поєднує значну частину абсолютних і відносних даних фінансової стійкості підприємства, визначає її рівень за одним інтегральним показником.

Алгоритм впровадження внутрішнього систематичного аналізу фінансової стійкості підприємств складається з таких напрямів реалізації: формулювання мети і завдань, схема системного моніторингу, його циклічність і строки, методика отримання інформації і способи фінансового моніторингу, завдань задіяним службам і забезпеченість комп'ютерною технікою, зокрема і правила оформлення результатів аналізу.

Рекомендований мінімальний виправданий термін здійснення фінансового моніторингу підприємства – один рік, період, який повинен бути охоплений вивченням, – не має перевищувати один квартал. Дані різних форм фінансової звітності становлять джерело отримання інформації для проведення аналізу фінансової стійкості.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, матричний алгоритм внутрішнього фінансового аналізу цілком відповідає завданням внутрішнього аналізу фінансової стійкості. Його застосування спрощує оформлення результатів аналізу та їх оцінку, відповідно, вихідними є п'ять даних; узагальнюючим і головним – один, який дає можливість зробити комплексний висновок щодо стану фінансової стійкості і шляхи її корекції. Особливість запропонованої методики лежить в тому, що вона дає можливість вивчати, аналізувати і здійснювати контроль фінансової стійкості будь-якого підприємства, яке є фінансово автономним. В той же час, описана методика дає можливість без значних змін вже існуючої управлінської системи своєчасно з'ясувати і передбачити негативні тенденції в процесі виробничо-фінансової діяльності та забезпечити стабільність роботи підприємства в сучасному економічному середовищі.

Список літератури

1. Бондаренко О., Сухецький В. Фінансово-економічна безпека підприємства: теоретичний та практичний аспекти. *Ефективна економіка*. 2014. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3580>.
2. Гаруст Ю., Перелазний А. Фінансово-економічна безпека підприємства АПК: теоретико-правові аспекти. *Форум права*. 2015. № 5. С. 39–44.
3. Давидюк Т. В. Фінансово-економічна безпека чи фінансова складова економічної безпеки: епістемологічний підхід. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2013. № 1(25). С. 39–51.
4. Антошкін В. К Шляхи та принципи удосконалення фінансово-економічної безпеки аграрних підприємств на засадах системного підходу *Молодий вчений*. 2018. № 9 (61). С. 457–460.

-
5. Гапак Н. М. Економічна безпека підприємства: сутність, зміст та основи оцінки. *Науковий вісник Ужгородського університету* 2013. Вип. 3(40). С. 62–65.
 6. Жураківський Є. С. Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки аграрної галузі в умовах інституційних трансформацій. *Агросвіт*. 2015. №12. С. 63–70.
 7. Ткачук В. І. Економічна безпека та стійкість сільськогосподарських підприємств : монографія. Житомир : Видавництво «Волинь», 2013. 276 с.
 8. Утенкова К. О. Економічна безпека аграрного сектору: сутність та функціональні складові. *Агросвіт*. 2018. № 17. С.42–47.

Reference

1. Bondarenko, O. and Sukhets'kyj, V. (2014). «Financial and economic security of the enterprise: theoretical and practical aspects». *Efektivna ekonomika*. no. 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3580>.
2. Harust, Yu. and Perelaznyj, A. (2015). «Financial and economic security of the agricultural enterprise: theoretical and legal aspects». *Forum prava*. no. 5. pp.39–44.
3. Davydiuk, T. V. (2013). «Financial and economic security or the financial component of economic security: an epistemological approach». *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalters'koho obliku, kontroliu i analizu*. no. 1(25). pp.39–51.
4. Antoshkin, V. K. (2018). «Ways and principles of improving the financial and economic security of agricultural enterprises on the basis of a systematic approach». *Molodyj vchenyj*. no. 9 (61), pp.457–460.
5. Гапак, Н. М. (2013). «Economic security of the enterprise: essence, content and basics of evaluation». *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu*. Issue 3(40). pp. 62–65.
6. Zhurakivs'kyj, Ye. S. (2015). «Conceptual principles for ensuring the economic security of the agricultural sector in the context of institutional transformations». *Ahrosvit*. no. 12. pp.63–70.
7. Tkachuk, V. I. (2013). *Ekonomichna bezpeka ta stijkist' sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv* [Economic security and sustainability of agricultural enterprises]. Volyn'. Zhytomyr.
8. Utenkova, K. O. (2018). «Economic security of the agrarian sector: essence and functional components». *Ahrosvit*. no. 17, pp. 42–47.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2019 р.